Rafał Malik*

Limanowa. Próba charakterystyki planu miasta lokacyjnego w oparciu o studia nad wielkością i kształtem działki siedliskowej

Limanowa. Characteristics of the plan of a chartered town spatial layout based on the studies of the size and shape of a settlement plot

Słowa kluczowe: Limanowa, urbanistyka, średniowiecze

Key words: Limanowa, urban planning, the Middle Ages

Miasto Limanowa leży ok. 25 km na zachód od Nowego Sącza, w północno-zachodniej części Beskidu Wyspowego, na wysokości około 400 m n.p.m., w kotlinie rzeki Sowliny utworzonej tu przez potoki: Starowiejski, Jabłoniec oraz Mordarka. Otoczona stokami Łysej Góry, Miejskiej Góry, Paproci, Dzielca, Lipowego i Jabłońca administracyjnie wchodzi w struktury województwa małopolskiego, tworząc w jego ramach powiat limanowski.

Zainteresowanie przeszłością Limanowej jest, jak się wydaje, w miarę umiarkowane. Większość z powstałych dotychczas prac to prace o charakterze czysto historycznym, wśród których wyraźnie rysuje się niedostatek tych, które charakteryzowałyby plan miasta powstałego w przeszłości, zestaw elementów, z których ów plan był zbudowany, oraz ich wzajemne relacje przestrzenno-funkcjonalne. Z grupy tych pierwszych bezsprzecznie na uwagę zasługują studia W. Semkowicza[1] i F. Bujaka[2] wiążące początki Limanowej z działalnością osadniczą rodziny Słupskich ze Słupi, herbu Drużyna. Kolejnymi interesującymi wypowiedziami na temat początków Limanowej są artykuły H. Stamirskiego i A. Wojasa. Pierwszy analizuje procesy osadnicze w bezpośrednim rejonie miasta odnosząc je do dziejów osadnictwa niemal

The town of Limanowa is situated app. 25 km west of Nowy Sącz, in the north-western part of the Beskid Wyspowy mountain range, at the altitude of around 400 AMSL, in the valley of the Sowlina River fed by the streams: Starowiejski, Jabłoniec and Mordarka. Surrounded by the slopes of Łysa Góra, Miejska Góra, Paproć, Dzielec, Lipowy and Jabłoniec mountains, it administratively belongs to the Lesser Poland Voivodeship and constitutes the county of Limanowa within it.

There seems to be a moderate interest in the past of Limanowa. The majority of the works written so far have been works of purely historical character among, which one can clearly see the lack of such as would characterise a plan of the town founded in the past, a set of elements of which the plan was constructed, and their mutual spatial – functional relations. Among the first group, undoubtedly attention should be drawn to the studies by W. Semkowicz[1] and F. Bujak[2] associating the beginnings of Limanowa with the settlement activity of the Słupski family from Słupia, of the Drużyna coat of arms. Next interesting opinions concerning the origins of Limanowa have been expressed in the articles by H. Stamirski and A. Wojas. The former analyses settlement processes in

* dr inż. architekt; adiunkt; Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków, Katedra Historii Architektury, Urbanistyki i Sztuki Powszechnej

* *PhD., eng. architect; adjunct; Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Institute of History of Architecture and Monument Conservation, Chair of History of Architecture, Urban Planning and Art*

Cytowanie / Citation: Malik R.Limanowa. Characteristics of the plan of a chartered town spatial layout based on the studies of the size and shape of a settlement plot. Wiadomosci Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation 2016;46:56-68

Otrzymano / Received: 21.05.2016 • Zaakceptowano / Accepted: 14.06.2016 **doi:10.17425/WK46LIMANOWA**

Praca dopuszczona do druku po recenzjach *Article accepted for publishing after reviews*

Ryc. 1. *Mieg Karte des Konigreichs Galizien Und Lodomerien*. Fragment austriackiej mapy z lat 1779–1783 sporządzonej w skali 1:28 800 z naniesionym układem przestrzennym Limanowej. Oryginał mapy pochodzi ze zbiorów Kriegsarchiv w Wiedniu

Fig. 1. Mieg Karte des Konigreichs Galizien Und Lodomerien. *Fragment of an Austrian map from the years 1779–1783 made on the scale 1:28 800 with marked spatial layout of Limanowa. Original map in the collection of Kriegsarchiv in Vienna*

Ryc. 2. Fragment austriackiej mapy sztabowej z lat 1861–1864 sporządzonej w skali 1:28 800 przedstawiającej zagospodarowanie przestrzenne Limanowej. Oryginał mapy w zbiorach Kriegsarchiv w Wieniu

Fig. 2. Fragment of an Austrian military map from the years 1861–1864 drawn in the scale 1:28 800, presenting spatial development of Limanowa. Original map in the collection of Kriegsarchiv in Vienna

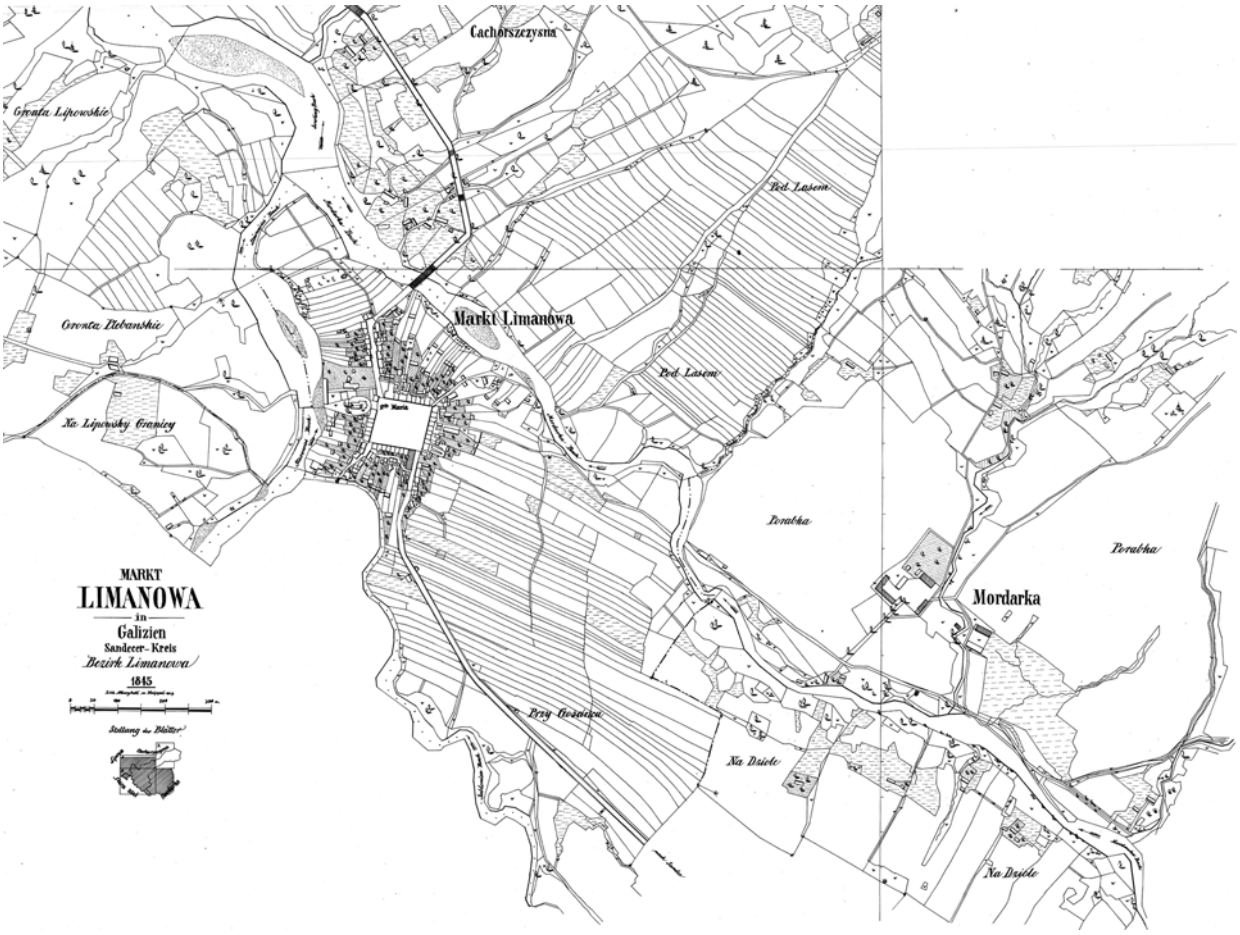

Ryc. 3. Limanowa. Austriacki plan katastralny z połowy XIX wieku. Przerys planu w skali 1:2880 ze zbiorów Katedry Historii Architektury, Urbanistyki i sztuki Powszechnej Politechniki Krakowskiej

Fig. 3. Limanowa. Austrian cadastral plan from the mid-19th century. Copy of the plan in the scale 1:2880 from the collection of the Chair of History of Architecture, Urban Studies and Art, Cracow University of Technology

całej Sądecczyzny[3]. Drugi, wiążąc początki Limanowej z działalnością niejakiego Wilmana – mieszanina znanego z terenu Nowego Sącza stawia śmiałą hipotezę o jej XIV-wiecznym rodowodzie[4]. Poglądu tego nie podziela jednak F. Kiryk. Co prawda zauważa, że jako ośrodek miejski Limanowa funkcjonowała już na jakiś czas przed lokacją,

the direct vicinity of the town referring them to the history of settlement in the whole Sącz Region[3]. The latter, associating the beginnings of Limanowa with the activity of a Wilman – a burgher from the area of Nowy Sącz, puts forward a daring hypothesis about its 14th-century origins[4]. Haowever, that view is not shared by F. Kiryk

jednak – jego zdaniem – nie ma żadnych wyraźnych przesłanek pozwalających datować początki Limanowej na wiek XIV[5]. O XIV-wiecznym rodowodzie Limanowej częściowo przekonany jest też J. Rajman. Jednym z argumentów, jakie przytacza na poparcie tej teorii, jest metryka traktu krakowsko-sądeckiego idącego z Krakowa przez Wieliczkę, Dobczyce, Szczyrzyc, Tymbark, Łososinę Górną w kierunku Limanowej, gdzie trakt ów się rozgałęział, prowadząc albo przez Męcinę i Chomarnice, albo przez Kaninę w kierunku Nowego Sącza[6]. Przyjmuje też, częściowo za J. Kurtyką[7], że kolejnymi etapami rozwoju Limanowej były: Stara Wieś zwana także Ilmanową Starą, Ilmanowa utożsamiana z Ilmanową Nową lub Limanową Wsią oraz Limanowa, która już w pierwszej połowie XVI wieku posiadała cechy miejskie[8].

Do założenia miasta doszło z inicjatywy Stanisława Jordana z Zakliczyna[9]. Za datę wydania dokumentu lokacyjnego uważa się 12 kwietnia 1565 roku[10]. Zasadźcy nie znamy.

Nie wiemy też, jaki mogło mieć kształt i jak wyglądała jego organizacja przestrzenno-funkcjonalna w chwili lokacji i ewentualnie w pierwszych dziesięcioleciach po niej. W literaturze przedmiotu w zasadzie obserwujemy brak tego typu opracowań. Wiemy natomiast, że jednym z podstawowych elementów strukturalnych średniowiecznych miast lokacyjnych, a za takie bez wątpienia możemy uznać Limanową, zakładanych w oparciu o pewne określone zasady organizacji przestrzennej, była działka, w tym w szczególności działka siedliskowa przeznaczona pod wzniesienie zabudowy mieszkalnej wraz z towarzyszącymi jej obiektami o funkcji gospodarczej. Wielkość takiej działki stanowiła jeden z podstawowych elementów, w oparciu o które określano wymiar opłat czynszowych, co w praktyce musiało oczywiście przełożyć się na możliwą na miarę tamtych czasów precyzję jej wymierzania.

Zagadnieniem przybliżającym nas do zrozumienia kształtu miasta lokacyjnego jest zatem sposób przeprowadzenia parcelacji w tzw. strefie przyrynkowej. Zazwyczaj wielkość działek rozmierzanych w tym obszarze była powielana w pozostałych blokach lub kwartałach zabudowy bezpośrednio z nią sąsiadujących.

O tym, że Limanowa należy do układów powstałych w oparciu o z góry założony i zdyscyplinowany plan, którego osnową był ortogon, przekonują nas zachowane i znane nam archiwalne materiały kartograficzne[11]. Pierwszym z nich jest austriacka mapa z lat 1779–1783, zwana inaczej mapą Miega[12]. Sporządzona w skali 1:28 800, prezentuje nam Limanową jako układ ortogonalny założony w niemal klasycznej dla średniowiecznych miast lokalizacji. Otoczony skarpami trzech potoków rozwinięty został wokół regularnego, zbliżonego do kwadratu rynku, na obszarze którego, zgodnie zresztą z przypuszczeniami J. Rajmana, krzyżowały się ważniejsze drogi komunikujące Limanową z najbliższym jej rejonem, w tym w szczególności trakt krakowsko-sądecki wiodący przez Męcinę z drogą na Nowy Sącz przez Kaninę, Wysokie i Trzetrzewinę.

Niemal identyczny obraz Limanowej prezentuje kolejna mapa austriacka powstała w latach 1861–1864[13].

who admits that Limanowa functioned as an urban centre for some time prior to its being officially chartered, nevertheless – in his opinion – there are no clear premises allowing us to date the beginnings of Limanowa to the 14th century[5]. J. Rajman is also partially convinced about the 14th-century origins of Limanowa. One of the arguments he uses to support the theory is the dating of the Krakow – Sącz route running from Krakow via Wieliczka, Dobczyce, Szczyrzyc, Tymbark, Łososina Górna towards Limanowa where the route forked and led either through Męcina and Chomarnice, or through Kanina towards Nowy Sącz[6]. He also assumes, partially after J. Kurtyka[7], that further stages of the development of Limanowa were: Stara Wieś also known as Ilmanowa Stara, Ilmanowa identified as Ilmanowa Nowa or Limanowa Wieś, and Limanowa which boasted town features as early as the first half of the 16th century[8].

The town was founded on the initiative of Stanisław Jordan from Zakliczyn[9]. It is believed that the official foundation charter was issued on April 12, 1565[10]. The locator is not known.

We do not know what shape it had or what its spatial – functional organisation looked like at the time of the foundation, or during the first decades afterwards. The literature of the subject lacks such studies. We know, however, that one of the fundamental structural elements of medieval chartered towns, of which Limanowa certainly was one, founded according to certain principles of spatial organisation, was a plot, in particular a settlement plot intended for erecting residential buildings with accompanying utility objects. The size of such a plot constituted one of essential elements on the basis of which the rent was calculated, which in practice must have meant the precision of calculation possible at the time.

Therefore, the issue which brings us closer to the understanding of the shape of a chartered town is the manner in which the process of dividing the land was carried out in the so-called market zone. Usually the size of plots measured out in this area was repeated in the remaining building blocks or quarters directly adjacent to it.

We have been convinced that Limanowa belongs to the layouts established on the basis of a beforehand assumed and disciplined plan based on an orthogon, by the preserved and known archive cartographic materials[11]. The first of them is an Austrian map from the years 1779–1783, otherwise known as Mieg's map[12]. Drawn in the scale 1:28 800, it presents Limanowa as an orthogonal layout located on a site almost classical for medieval towns. Surrounded by the banks of three streams, it developed around a regular square-like market place within which, as J. Rajman rightly assumed, crossed the more important highways connecting Limanowa with its closest region, in particular the Krakow-Sącz route running through Męcina with the road to Nowy Sącz via Kanina, Wysokie and Trzetrzewina.

An almost identical image of Limanowa is presented on another Austrian map created in the years 1861–1864[13]. Similarly to the previous one, here the buildings also concentrate mainly around the market square con-

Podobnie jak na wcześniejszej, tak i tu zabudowa koncentruje się głównie wokół rynku, tworząc zwarte regularne bloki zabudowy przedzielone ulicami wyprowadzającymi ruch z rynku.

Spostrzeżenia te potwierdza pochodzący z połowy XIX wieku plan katastralny tej miejscowości[14]. Sporządzony w skali 1:2880 prezentuje, pomimo pewnych zniekształceń, jakim zapewne na przestrzeni dziejów uległa tkanka miejska, w miarę zdyscyplinowany, zgeometryzowany plan skupiony wokół czworobocznego rynku o wymiarach około 113 × 98 metrów. Otaczająca rynek zabudowa o niemal identycznej głębokości tworzy cztery zwarte kompleksy o zdyscyplinowanych, prostokreślnych liniach pierzei rynkowych. Kompleksy te, które wraz z ich nieco zdeformowanym zapleczem śmiało możemy nazwać blokami, oddzielają od siebie ulice wyprowadzające ruch z rynku. Po dwie, co sugerują szczątkowo widoczne na planie przebicia, z południowo-wschodniego i południowo-zachodniego narożnika oraz po jednej z jego narożników północno-wschodniego i północno-zachodniego. Rynek wraz z działkami zabudowy przyrynkowej zajmuje nieco ponad 3,6 ha powierzchni pozwalającej się wpisać w regularną siatkę sznurów wielkości 4,5 × 4 sznury

stituting dense regular building blocks divided by streets leading the traffic out of the market square.

Those observations are confirmed by the cadastral plan of the town dating back to the mid-19th century[14]. Drawn on the scale 1:2880 it presents, despite certain deformations which urban tissue must have undergone during the ages, a fairly disciplined geometrised plan centred round a quadrangular market place measuring approximately 113 × 98 metres. The building blocks of almost identical depth surrounding the market square constitute four compact complexes with disciplined, straight-drawn lines of market frontages. Those complexes, which with their slightly deformed backyards can easily be called blocks, are separated by streets leading the traffic out of the market square: two each from the south-east and south-west corners, as suggested by the vestigial traces braking through on the plan, and one each from the north-east and north-west corners. The market square together with the market building development plots covers the area slightly exceeding 3.6 ha thus allowing for fitting it into a regular 'sznur' grid the size of 4.5 × 4 'sznur' measured with the foot 0.3 metre long. Because of the possibility of error when carrying out

Ryc. 4. Fragment współczesnej cyfrowej mapy ewidencji gruntów przedstawiający centralną część Limanowej wraz z jej najbliższym otoczeniem. Mapa pozyskana ze zbiorów Powiatowego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Limanowej

Fig. 4. Fragment of contemporary digital map of land register depicting the central part of Limanowa with its closest surroundings. Map obtained from the collection of the District Centre for Geodetic and Cartographic Documentation in Limanowa

wymierzone stopą długości 0,3 metra. Ze względu na niebezpieczeństwo popełnienia błędu przy dokonywaniu w tej skali szczegółowych pomiarów szerokości frontu poszczególnych działek czynność tę wykonano w oparciu o współczesną nam i dużo dokładniejszą niż wspomniany wyżej plan cyfrową mapę ewidencji gruntów Limanowej. Na tym etapie analizy planu katastralnego stwierdzono jedynie, iż głębokość działek siedliskowych w ramach zabudowy przyrynkowej mogła, w chwili lokacji, wynosić około 150 stóp.

Odtworzenie pierwotnej parcelacji przeprowadzonej w ramach przyrynkowych bloków zabudowy siedliskowej w pierwotnym, lokacyjnym etapie formowania się miasta na obszarze Limanowej nie jest przedsięwzięciem łatwym. Trudności związane z tym zagadnieniem w dużej mierze są pochodną późniejszych przemian, zarówno funkcjonalnych, jak i przestrzennych, jakim podlegał powstały wówczas układ, w tym w szczególności – procesu obejmującego wtórny podział własnościowy poszczególnych posesji. Zadania tego nie ułatwia też późny materiał kartograficzny, na bazie którego możemy przeprowadzać tego typu studia i badania. Stąd przedstawiona tu próba określenia wielkości działki miejskiej rozmierzanej w momencie osadzania miasta w Limanowej, jej proporcji, a także liczby działek w poszczególnych blokach zabudowy ma jedynie charakter hipotetyczny.

detailed measurements of the front width of individual plots in that scale, it was conducted based on the contemporary digital land register map of Limanowa much more precise than the previously mentioned plan. At that stage of the cadastral plan analysis, it was only found out that the depth of settlement plots within the market building development might have measured about 150 feet, at the time of the town foundation.

Recreating the original plot division carried out within the market settlement blocks at the original foundation stage of the town formation of Limanowa is not an easy endeavour. Difficulties associated with that issue are largely the result of later transformations, both functional and spatial, which the then created layout underwent, in particular the process involving a secondary division of property with individual premises. The task is not made any easier by the late cartographic material on the basis of which we can conduct such studies and research. Hence the presented attempt at determining the size of a town plot measured out at the moment of establishing the town in Limanowa, its proportions and a number of plots in particular building blocks is of purely hypothetical character.

Widths of plots constituting the market blocks in Limanowa, revealed during the survey, oscillate between 5.2 and 28.7 metre long, among which the most fre-

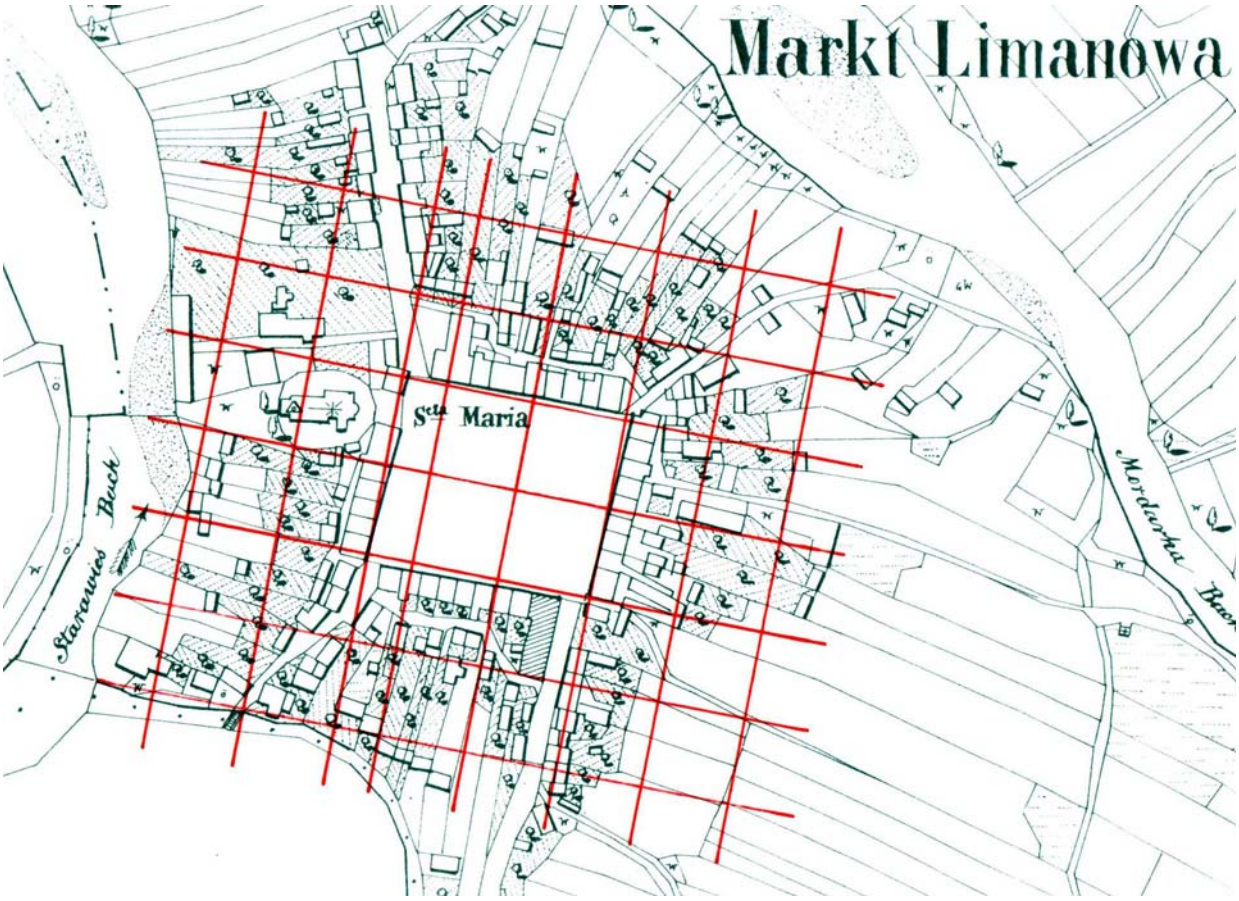

Ryc. 5. Limanowa. Analiza metrologiczna planu centralnej części starego miasta w oparciu o plan katastralny. Oprac. autora. Liniami czerwonymi oznaczono układ siatki sznurów (150 stóp) rozmierzonych stopą o długości 0,3 metra

Fig. 5. Limanowa. Metrological analysis of the plan of central part of the old town based on the cadastral plan. Prep. by the author. Red lines mark the layout of the 'sznur' grid (150 feet) measured out with a foot 0.3 metre long

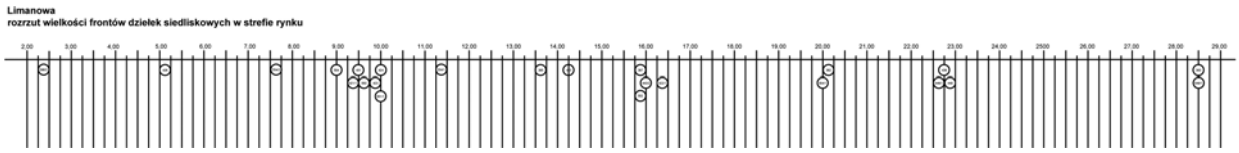

Ryc. 6. Limanowa. Zestawienie rozrzutu szerokości parcel w strefie rynku. Oprac. autora. Na podstawie pomiarów współczesnej cyfrowej mapy ewidencji gruntów

Fig. 6. Limanowa. Distribution of parcel widths within the market zone. Prep. by author. Based on measurements of the contemporary digital land register map

Ujawnione w trakcie pomiarów szerokości parcel tworzących w Limanowej bloki przyrynkowe wahają się w przedziale od 5,2 do 28,7 metra długości, z czego najczęściej pojawiające się wymiary oscylują pomiędzy 9,5 a 10,0 metrów. Przeliczając to na jednostki średniowiecznej limitacji mierniczej przy założeniu, że jej podstawą była stopa długości 0,3 metra, otrzymamy wielkość frontu na poziomie 30 stóp. Wielce prawdopodobnym jest, że przytoczona tu wielkość jest jedynie połową całkowitego wymiaru frontu działki lokacyjnej. Przemawiałoby za tym układanie się niektórych sąsiadujących ze sobą parcel w pary, dla których sumaryczna długość frontów poszczególnych posesji jest zbliżona do długości 60 stóp. Obie działki takiej pary mają zazwyczaj zbliżone wymiary, a przebieg ich granic jest bliski pokrycia się z teoretycznymi podziałami własnościowymi opartymi na wielkości 30 stóp[15]. Wydaje się, że nie bez znaczenia jest tu też występowanie i takich własności, których front jest iloczynem długości odpowiadającej 30 stopom i liczbie 2. Do tego typu parcel należą działki oznaczone numerami: 443/2, 552 oraz 422/1. Ich granice także pokrywają się lub są bliskie pokrycia z teoretycznymi podziałami 30-stopowymi.

Określenie drugiego wymiaru działki oparto na tej samej zasadzie poszukiwania najczęściej powtarzających się w ramach zachowanych podziałów własnościowych głębokości parcel siedliskowych. Prowadzone w tym kierunku studia i badania dodatkowo wsparto analizą układu działek w planie miasta oraz kierunków przebiegu ich granic. Wykonane w oparciu o cyfrowy plan ewidencji gruntów pomiary pozwalają stwierdzić, że najczęściej pojawiającymi się głębokościami dla działek w obrębie rynku są wielkości w zakresie od 30,53 do 32,60 m dla północnego bloku przyrynkowego, 41,76 m – dla bloku południowego, 59,30 m w ramach parcelacji po zachodniej stronie rynku oraz 43,77–43,82 dla działek po wschodniej stronie owego placu. Przyjmując wielkość stopy na poziome 0,3 metra długości i przeliczając powyższe dane na miary średniowieczne otrzymamy działkę, której głębokość może być zbliżona do długości odcinka liczącego 150 stóp. Wymiar ten, co nie jest bez znaczenia, jest nie tylko wielokrotnością szerokości frontu działki, ale też z powodzeniem pokrywa się z ortogonalną, umiarową siatką sznurów opartych na wyżej wymienionej stopie i określającą w ramach planu katastralnego zasięg centralnej, zdefiniowanej partii miasta opartej o rynek i przyrynkowe bloki zabudowy siedliskowej.

Tak określona parcela siedliskowa miałaby zatem wymiary 60 × 150 stóp. Jej powierzchnia wynosiłaby 810 m^2. Umiejscawiałoby ją to w górnych poziomach typowych wielkości XIV-wiecznych i późniejszych parcel mieszczańskich. Średnia wielkość uposażenia tego typu

quently recurring sizes are between 9.5 and 10.0 metres. Converting it into medieval units of measure, with the assumption that they were based on one foot measured 0.3 metre, we obtain the size of the front equalling 30 feet. It is highly likely that the size given here is merely a half of the whole size of the front of the settlement plot. It seems to be confirmed by the arrangement of some neighbouring plots for which the added length of fronts of individual properties is close to 60 feet long. Both plots in such a pair usually have similar dimensions, and their borders run close to the theoretical property divisions based on the size of 30 feet[15]. It seems that the occurrence of such properties the front of which is the product of the length equalling 30 feet and number 2 cannot be ignored. Among such plots are those numbered: 443/2, 552, and 422/1. Their borders also coincide or almost coincide with theoretical 30-feet divisions.

Determining the other dimension of the plot was based on the same principle of finding out the depths of settlement plots most frequently recurring within the preserved property ownership division. Studies and research carried out for this purpose were additionally supported by an analysis of the plot distribution within the town plan and directions in which their borders ran. Measurements conducted on the basis of the digital land register plan allow for stating, that depths appearing most often for plots within the market square are: the sizes between 30.53 and 32.60 m for the north market block, 41.76 m for the south one, 59.30 m within the plot division on the west side of the market square, and 43.77–43.82 for plots on the east side of it. Assuming the length of the foot to be 0.3 metre and converting the above data into medieval units of measure, we obtain a plot whose depth might be close to the length of a section measuring 150 feet. It cannot be ignored, that the size is not only a multiple of the plot front width, but successfully corresponds to the orthogonal, regular 'sznur' grid based on the above mentioned foot and determining, within the cadastral plan, the reaches of the central, defined section of the town consisting of the market square and the market blocks of settlement development.

So defined a settlement parcel of land would have measured 60 × 150 feet, and its area would have covered 810 m^2. That would have placed it among the higher levels of sizes typical for the 14th century and later burgher plots. The average size of such endowment in Lesser Poland towns at that period oscillated between 463 and 990 m^2 [16]. Similar average sizes are demonstrated by burgher plots in town founded in the 16th and the

w miastach małopolskich tego okresu wahała się pomiędzy 463 a 990 m^2 [16]. Zbliżone średnie wartości wykazują parcele mieszczańskie miast lokowanych w XIV i początkach XVI wieku między Wisłoką a Sanem[17].

Wykonana w oparciu o te wartości rekonstrukcja rozplanowania Limanowej w jej początkowym, lokacyjnym okresie wydaje się nosić wszelkie znamiona prawdopodobieństwa. Porównanie zachowanych i odtworzonych linii regulacyjnych, także kształtu i proporcji poszczególnych bloków pozwala odnieść przekonanie, że skonstruowany w oparciu o przyjęte proporcje schemat może być zbliżonym do tego, który stał się punktem wyjścia dla ewolucyjnie ukształtowanego i obecnie nam znanego planu Limanowej.

Zgodnie z nim obszar objęty zabudową zajmował około 4,0 ha powierzchni wpisanej w prostokąt o wymia-

beginnings of the 17th century between the Wisłoka and the San rivers[17].

The reconstruction of the layout of Limanowa in its initial, foundation period, carried out on the basis of those values, appears to be highly probable. When comparing the preserved and recreated regulation lines, as well as the shape and proportions of particular blocks, we can reach the conclusion that the scheme constructed on the basis of the assumed proportions might resemble the one which was the starting point for the evolving and currently known plan of Limanowa.

According to it, the built-up area covered about 4.0 ha of the area inscribed into a rectangle the size of 4.5 × 4 'sznur' measuring 150 feet and measured out with a foot 0.3 metre long. Within the so defined central part of the town, around the market square measuring 2.5 × 2

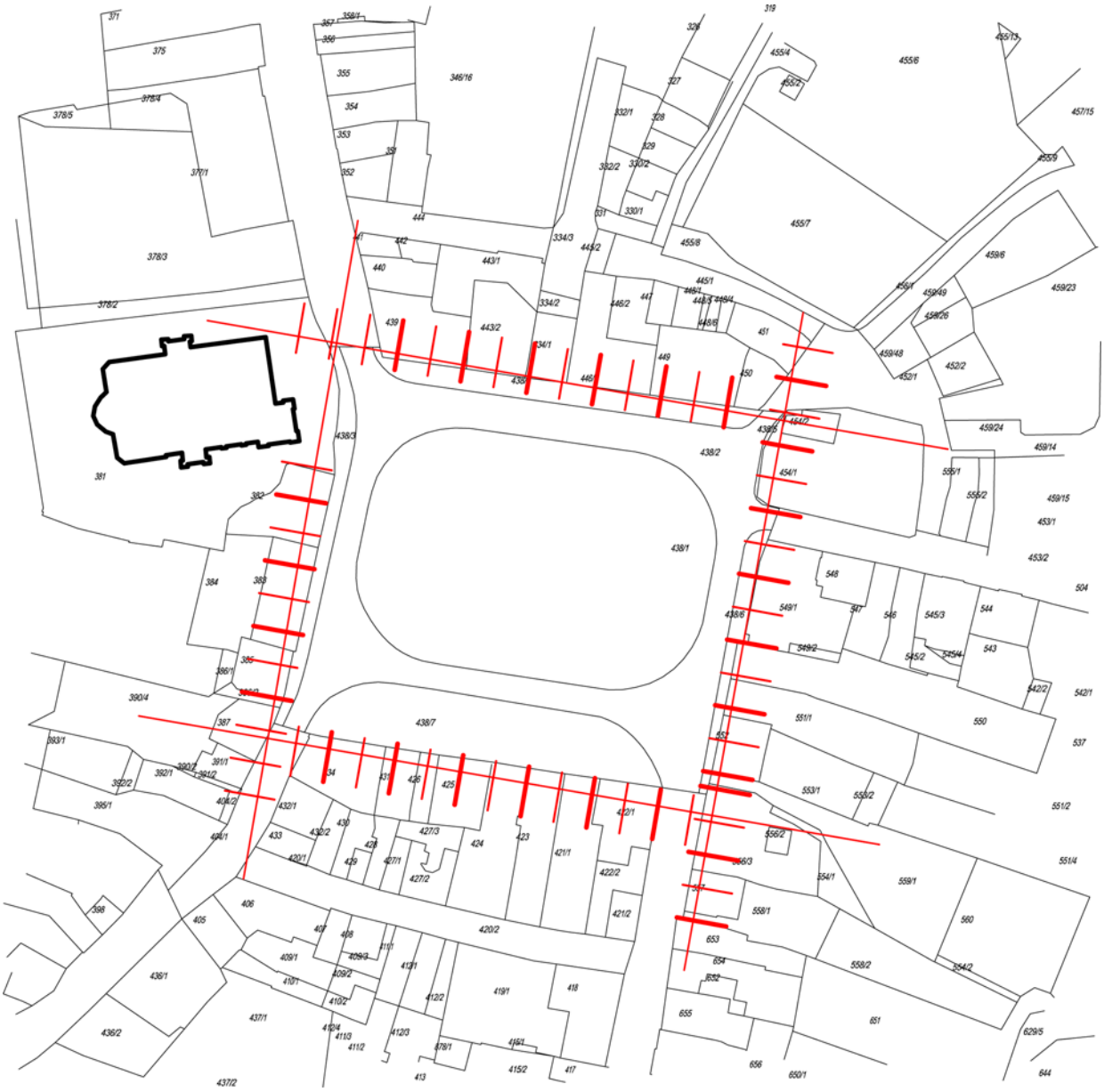

Ryc. 7. Limanowa. Współczesna cyfrowa mapa ewidencji gruntów centralnej części starego miasta z oznaczeniem 30-stopowych odcinków, na jakie można podzielić przyrynkowe bloki zabudowy siedliskowej. Opracowanie autora

Fig. 7. Limanowa. Current digital map of land register in the central part of the old town with marked 30-foot sections into which the market blocks of settlement development could be divided. Prepared by the author

rach 4,5 × 4 sznury liczących 150 stóp i rozmierzonych stopą o długości 0,3 metra. W ramach tak określonej, centralnej części miasta wokół rynku o wymiarach 2,5 × 2 sznury mogło zostać rozparcelowanych od 24 do 26 pełnowymiarowych działek wielkości 60 na 150 stóp. Tę liczbę zdają się potwierdzać dokumenty z lat 1680–1699[18]. Dziesięć z nich przypadało na północny i południowy blok przyrynkowy, po 5 na każdy z nich. W ramach pierzei zachodniej ze względu na zajęcie północno-zachodniego narożnika przyrynkowego przez kościół mogło dojść do rozmierzenia od 2 do 3 parcel, zwłaszcza że pierwotnie kościół ten zajmował nieco mniej miejsca niż obecna świątynia, pod wzniesienie której, jak wiemy, zajęto działkę sądu wraz z aresztem[19]. Wydaje się, że najwięcej działek liczyła wschodnia pierzeja rynku. Według wykonanej rekonstrukcji ich liczba mogła sięgać nawet 7 pełnowymiarowych placów budowlanych zgrupowanych w długim, pojedynczym paśmie sięgającym na północy nawet poza granice rynku. Redukcja tej liczby działek do 6, a nawet 5, mogła mieć miejsce później i mogła być efektem zmian w organizacji ruchu w obrębie północno-wschodniego narożnika rynku w okresie pomiędzy latami 1783 a 1864[20]. Wymieniona wyżej liczbę siedlisk uzupełniało 6 parcel zgrupowanych po 3 w ramach dwóch przekątniowych bloków przyrynkowych. Jeden z nich tworzył zachodnią pierzeję ul. Starowiejskiej, drugi – wschodnią połączenia drogowego wychodzącego z rynku, z jego południowo-wschodniego narożnika i kierującego się wzdłuż potoku Jabłoniec w stronę Nowego Sącza.

Na tym etapie rozwoju przestrzennego Limanowej powierzchnia zajęta przez rynek wraz z systemem ulic wewnętrznych stanowiła niemal ¼ ogólnego areału zajętego przez opisany wyżej układ funkcjonalny. Parametr ten w kontekście wyników badań nad zasadami budowy i organizacji przestrzennej polskich miast średniowiecznych wydaje się być kolejnym ważkim argumentem przemawiającym na korzyść znalezionych wielkości parceli siedliskowej, jaką posłużono się w momencie lokowania miasta w Limanowej[21].

Przechodzenie pierwszej fazy rozwoju związanej z założeniem miasta w następną – utrwalającą i rozwijającą wyznaczony w momencie lokacji regularny układ urbanistyczny – było zjawiskiem długotrwałym, w dużej mierze uzależnionym od uwarunkowań społecznych oraz dynamiki procesów gospodarczych zachodzących na danym obszarze. Zakończeniem tego procesu było wzniesienie obwodu umocnień obejmującego swym pierścieniem zarówno ową regularną część miasta, jak i tę formowaną w kolejnych latach na zasadzie organicznego wzrostu.

O tym, że Limanowa taki obwód posiadała, dowiadujemy się ze źródeł pisanych pochodzących z I połowy XVII wieku. W 1625 roku wzmiankowana jest brama Krakowska z kanałem wykopanym na zewnątrz wrót[22]. O przykopach i umocnieniach mówią też wzmianki związane z funkcjonowaniem browaru na Kamieńcu[23]. Na podstawie przekazów pisanych datowanych na 1640 r. możemy sądzić, że umocnienia Limanowej wpisywały się swą formą i charakterem w dość powszechne w owym czasie trendy owocujące budową wałów i palisad

'sznur', there could have been parcelled out between 24–26 full-size plots measuring 60 by 150 feet. The figure seems to be confirmed by documents from the years 1680–1699[18]. Ten plots belonged to the north and south market block, 5 each. Within the west frontage, because of the north-west market corner was occupied by the church, between 2 and 3 plots might have been laid out, especially since originally the church occupied a slightly smaller area than the modern one the building of which involved, as we know, taking up the plot of the magistrate and jail[19]. The east frontage of the market seems to have numbered most plots. According to the reconstruction, their number might have reached as many as 7 full-size building sites grouped in a long single strip, in the north reaching even beyond the limits of the market square. Reducing the plot number to 6 or even 5 might have taken place later and might have resulted from the changes in organisation of traffic within the north-east market corner during the period between the years 1783 and 1864[20]. The above mentioned number of settlement plots was completed by 6 parcels grouped in threes into two diagonal market blocks. One of those constituted the west frontage of Starowiejska Street, the other – the east one of the connecting road leading out of the market square from its south-east corner, and running along the Jabłoniec stream towards Nowy Sącz.

At that stage of the spatial development of Limanowa, the area taken up by the market square with the system of internal roads constituted almost ¼ of the whole area occupied by the above described functional layout. In the context of the results of research on principles of building and spatial organisation in Polish medieval towns, this parameter seems to be yet another essential argument in favour of the found out sizes of settlement parcels of land that were used at the time of establishing the town in Limanowa[21].

Transition of the first phase of the town development connected with establishing it, into the next one – consolidating and developing the regular urban layout determined at the moment of foundation – was a long-lasting phenomenon, largely dependent on the social conditions and dynamics of the economic processes occurring within the given area. The process was completed with erecting fortifications surrounding both the regular part of the town and the one formed in later years in the course of organic growth.

We have learnt that Limanowa possessed such a defensive perimeter from the written sources dating back to the 1st half of the 17th century. In 1625, the Krakow Gate with a canal dug outside the gate was mentioned[22]. Mentions of ditches and embankments were also associated with the functioning of the brewery in Kamieniec[23]. On the basis of written records dated to the year 1640, we can conclude that the fortifications of Limanowa fitted with their form and character into the common trends of the epoch, resulting in the erection of embankments and timber palisades which in the specialist literature are known as a bulwark-and-stakewall system consisting of ramparts, or possibly natural cliffs, and a wooden fence

drewnianych, które w literaturze przedmiotu utrwaliły się jako system przystokowo-parkanowy składający się z wału ewentualnie naturalnych skarp i drewnianego parkanu na ich szczycie[24]. Jaki był ich przebieg nie wiemy. Możemy sądzić, że szły one w większości po koronach naturalnych przeszkód terenowych opierających się o koryta przepływających nieopodal miasta trzech potoków: Starowiejskiego, Mordarki i Jabłońca. W ramach tak przeprowadzonego systemu wzmacniającego naturalną obronę miasta na pewno funkcjonowała wymieniona już wcześniej brama Krakowska wzmocniona fosą i przypuszczalnie przerzuconym przez nią mostem. Czy były inne bramy, nie wiemy. W świetle przekazów źródłowych wymieniających w latach 1594–1626 prócz ulicy Krakowskiej trzy inne ważne połączenia drogowe Limanowej z najbliższym regionem wydaje się, że na kierunkach tych, w punkcie ich przecięcia się z linią umocnień jakieś bramy lub chociażby furty musiały funkcjonować[25].

Nieco więcej informacji posiadamy o architekturze i stanie zainwestowania w Limanowej w czasach jej lokacji. Na podstawie znanych nam przekazów należy wnosić, że zabudowa dopiero co organizującego się miasta była niemal w całości drewniana. Składały się na nią w przeważającej mierze parterowe, czasem podmurowane domy, być może o dwóch izbach przedzielonych sienią, on their top[24]. We do not know what their outline was. We can surmise that they ran along the tops of natural obstacles stopping at the beds of the three streams flowing by the town: Starowiejski, Mordarka and Jabłoniec. The already mentioned Krakow Gate, strengthened by a moat and probably with a bridge crossing it, must have functioned within the so constructed system reinforcing natural defensive features of the town. We do not know whether other gates existed. In the light of source information mentioning, besides the Krakowska street, three other vital road connections of Limanowa with the nearest region in the years 1594–1626, it seems that in those directions in places where the routes crossed the defensive perimeters some gates, or at least wickets must have functioned[25].

We possess slightly more information concerning the architecture and the state of investment in Limanowa at the time of its foundation. Basing on the known records, we can surmise that houses in the newly established town were almost completely wooden. They were mostly ground-floor houses, sometimes with stone underpinning, with perhaps two rooms divided by an entrance corridor, covered with shingled gable roofs whose ridges ran parallel to the market square frontage or the streets along which they were erected[26]. The

Ryc. 8. Limanowa. Próba rekonstrukcji zasad rozplanowania układu lokacyjnego miasta w oparciu o wielkość działki siedliskowej na tle modularnej siatki mierniczej o wielkości 1 sznura liczonego stopą o długości 0,3 metra. Opracowanie autora na bazie współczesnej cyfrowej mapy ewidencji gruntów
Legenda: 1 – bloki i pasma zabudowy siedliskowej z podziałem na działki o wymiarach 60 × 150 stóp, 2 – hipotetyczna lina przebiegu umocnień, 3 – bramy lub furty

Fig. 8. Limanowa. Attempt at reconstructing the planning principles for the foundation layout of the town based on the size of the settlement plot against the modular measuring grid of the size of 1 'sznur' measured with one foot 0.3 metre long. Prepared by the author, on the basis of contemporary digital map of land register
Legend: 1 – blocks and strips of settlement development with division into plots measuring 60 × 150 feet, 2 – hypothetical outline of fortifications, 3 – gates or wickets

kryte dwuspadowymi, gontowymi dachami ustawionymi kalenicą równolegle do pierzei rynku, ewentualnie ulic, wzdłuż których były organizowane[26]. Drewniany był też kościół parafialny pod wezwaniem św. Walentego, konsekrowany już, jak podaje *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, w 1558 roku[27]. Według wizytacji z 1596 roku zbudowany był na planie krzyża z nawą główną i dwiema nawami bocznymi. Wznosił się na działce przylegającej do północno-zachodniego narożnika rynku. Otoczony drewnianymi krużgankami, kryty był w 1608 roku dachem gontowym z wieżyczką zakończoną sygnaturką zwieńczoną kulą pokrytą blachą cynową[28]. Od strony wejścia do kościoła, na terenie przykościelnego cmentarza wznosiła się drewniana dzwonnica z dwoma dzwonami średniej wielkości. Nieopodal, w sąsiedztwie kościoła pobudowana była plebania oraz szkoła[29]. Ta pierwsza, wzmiankowana już w latach 1594–1638, posiadała kuchnię, łaźnię parową oraz dwie izby. Przy niej za domami przyrynkowymi ciągnął się ogród zwany plebańskim. W posiadaniu plebana był też niewielki folwark, przy którym działała owczarnia[30]. Szkoła, działająca do roku 1630 na zasadach ogólnie przyjętych, mieściła się w niewielkim budynku, na który składały się jedna izba lekcyjna oraz pomieszczenia zajmowane przez jej rektora – pokój sypialny i kuchnia. W 1769 roku została doszczętnie zniszczona przez pożar.

U zbiegu ul. Krakowskiej z ul. Szpitalną zlokalizowany był przytułek dla ubogich. Swój początek zawdzięczał Annie Jordanowej z Kocmyrzowa[31]. Podobnie jak reszta obiektów, zbudowany był z drewna. W 1608 roku składał się z 5 izb i 2 łaźni, jednej dla mężczyzn i jednej dla kobiet. Przytułkowi towarzyszył ogród, z którego mogli korzystać jego pensjonariusze. Zarząd nad szpitalem sprawował proboszcz wraz z urzędem miejskim.

W 1618 roku wzmiankowana jest łaźnia miejska, przy której działali balwierze i cyrulicy. Z lat 1574–1583 pochodzą wzmianki o tutejszych młynach. Jeden z nich funkcjonował w oparciu o przykopę prowadząca wody od potoku Starowiejskiego. Inny zapewne zlokalizowany był „Na Młyńczyskach" w widłach wyżej już wymienionego potoku Starowiejskiego oraz potoku prowadzącego swoje wody od strony Mordarki[32].

W pracy zbiorowej poświecone dziejom Limanowej w latach 1565–1945 można znaleźć wzmiankę o ratuszu, przy którym pobudowano nawet dwa domy zwane śródrynkowymi. Niestety nie wiemy, z jakich elementów funkcjonalnych ów ratusz się składał, jak wyglądał i w jakiej części rynku mógł być zlokalizowany[33]. Wiemy natomiast, że południowa część rynku zajęta była przez handlujących mięsem na tzw. wolnicy. Na cele handlowe zajmowano też podcienia domów oraz niektóre z ich pomieszczeń zwane kramnicami[34].

Opisany wyżej program funkcjonalny Limanowej uzupełniały browar pański oraz kilka domów zajezdnych[35].

Uzyskane wyniki, oparte z jednej strony na metodzie pomiarowego badania planów, z drugiej uzupełnione wnioskami płynącymi z planistyczno-retrowersyjnej analizy przeszłości Limanowej, dają nam podstawy do

parish church of St. Valentine was also wooden and, according to the *Historical-geographical Dictionary of the Krakow Voivodeship in the Middle Ages*, it was consecrated already in 1558[27]. According to the visitation from 1596, it was built on the plan of a cross with the main nave and two side aisles. It stood on the plot adjoining the north-west corner of the market square. Surrounded by wooden arcades, in 1608 it was covered with a shingled roof with a spire topped by a flèche crowned with a tin-plated sphere[28]. On the side of the church entry, in the area of the churchyard there stood a wooden bell tower with two bells of medium size. A vicarage and a school were built nearby, in the vicinity of the church[29].
The former, mentioned already in the years 1594–1638, boasted the kitchen, the steam bath and two rooms. Next to it, behind the houses facing the market square, there stretched a garden referred to as the vicar's garden. The parish priest also possessed a small farm in which a flock of sheep were kept[30]. The school which operated until 1630, according to general principles, was housed in a small building consisting of: one classroom and the rooms occupied by its rector – a bedroom and the kitchen. In 1769, it was burnt to the ground by a fire.

At the junction of Krakowska and Szpitalna Streets there used to be a poorhouse. It owed its existence to Anna Jordanowa from Kocmyrzow[31]. Like the other objects it was built from wood. In 1608 it consisted of 5 rooms and two 2 baths: one for men and one for women. Next to the poorhouse there was a garden that the inmates could use. The hospital was managed by the vicar with the town council.

In 1618, a town bath was mentioned in which barbers and surgeons worked. Mentions about local mills come from the years 1574–1583. One of the mills functioned on the basis of a ditch channelling the water from the Starowiejski stream. Another might have been located "Na Młyńczyskach" in the fork of the above mentioned Starowiejski stream and a brook running from the direction of the Mordarka[32].

In the collective work devoted to the history of Limanowa in the years 1565–1945 one can find a mention of the town hall by which two houses were even built and named mid-market houses. Unfortunately, we do not know what functional elements the town consisted of, what it looked like and in which part of the market square it might have been located[33]. We know, however, that the south part of the market square was occupied by meat traders in the so called 'wolnica' (free market). Also house arcades and some rooms known as 'kramnice' were used as market stalls[34].

The above described functional programme of Limanowa was completed by the lord's brewery and a few roadhouses[35].

Obtained results based, on the one hand, on the measuring method of plan research and, on the other, supplemented by conclusions from the planning – retroverse analysis of the past of Limanowa, provide us with a basis for stating that the spatial organisation of the town from the time of its foundation, presented here, pos-

stwierdzenia, że przedstawiona tu organizacja przestrzenna miasta z doby jego lokacji posiada typowe cechy rozwiązań stosowanych przy okazji lokacji XIV- i XV-wiecznych miast małopolskich małej wielkości. Już sam dobór miejsca ulokowania Limanowej jest niemal klasyczny dla miasta średniowiecznego. Klasyczna jest też budowa jej planu. Oparto go na powtarzalnej, znormalizowanej parceli o głębokości będącej wielokrotnością szerokości jej frontu i powierzchni plasującej ją w górnych granicach wielkości ówczesnych parcel mieszczańskich. W kanony urbanistyki średniowiecznej wpisuje się także sposób organizacji wewnętrznego systemu komunikacyjnego Limanowej. W zasadzie można go uznać za odmianę układu 9-polowego z ośmioma ulicami wyprowadzającymi ruch

sesses features typical for solutions used in establishing the 14th and 15th-century small towns in Lesser Poland. Even the very site where Limanowa was located is almost classical for a medieval town, as well as the construction of its plan. It was based on the recurring, standardised parcel of land the depth of which is a multiple of its front width, while its area placed it within the upper limits of the sizes of contemporary burgher plot sizes. Also the manner of organising the internal communications system of Limanowa belonged to the canons of medieval urban planning. In principle, it could be regarded as a variation of the 9-square layout with eight streets leading the traffic out of the market square, two from each corner. The use of a single elongated block grouping 5 or

Ryc. 9. Limanowa. Próba rekonstrukcji zasad rozplanowania układu lokacyjnego miasta w oparciu o wielkość działki siedliskowej na tle modularnej siatki mierniczej o wielkości 1 sznura liczonego stopą o długości 0,3 metra. Opracowanie autora na bazie planu katastralnego Limanowej pochodzącego z 1845 roku
Legenda: 1 – bloki i pasma zabudowy siedliskowej z podziałem na działki o wymiarach 60 × 150 stóp, 2 – hipotetyczna lina przebiegu umocnień, 3 – bramy lub furty

Fig. 9. Limanowa. Attempt at reconstructing the planning principles for the foundation layout of the town based on the size of the settlement plot against the modular measuring grid of the size of 1 'sznur' measured with one foot 0.3 metre long. Prepared by the author, on the basis of cadastral plan of Limanowa dated back to 1845
Legend: 1 – blocks and strips of settlement development with division into plots measuring 60 × 150 feet, 2 – hypothetical outline of fortifications, 3 – gates or wickets

z rynku, po dwie z każdego jego narożnika. Zastosowanie wydłużonego, pojedynczego bloku grupującego po 5 i więcej działek wydaje się być również charakterystyczne dla większości małych miasteczek lokowanych na terenie Małopolski w okresie XIV i XV wieku. Poza średnią plasuje się natomiast wielkość rozmierzonego w Limanowej rynku. O ile niemal połowa średniowiecznych polskich rynków posiada powierzchnię około 3 wężysk, czyli ok. 0,6 ha, o tyle rynek w Limanowej jest od nich ponad 1,5 raza większy. Niemal identyczną powierzchnię posiada rynek w małopolskich Myślenicach oraz Lanckoronie[36]. Do wielkości 1 ha zbliżone są między innymi powierzchnie rynków w Starym Sączu, Osieku Jasielskim, Dębicy, Lubaczowie, Krośnie, Robczycach i Rybaczowie[37]. Pomimo tych rozmiarów stosunek jego powierzchni powiększonej o system ulic wewnętrznych do ogólnego areału zajętego przez ortogonalną, regularną partię miasta ma ten sam stały iloraz – 1:3. Identyczne proporcje wymienionych wyżej składowych posiada wiele miast polskich lokowanych w dobie dojrzałego średniowiecza[38].

Przedstawionej tu rekonstrukcji układu lokacyjnego Limanowej nie należy taktować jako jedynej, ostatecznej wersji rozplanowania miasta w tym okresie. Ze względu na to, że oparto ją na hipotetycznych wymiarach parceli lokacyjnej, taki też charakter sama posiada i jako taka winna być traktowana jako przyczynek do dalszych badań.

more plots also seems to have been characteristic for the majority of small towns founded in Lesser Poland during the 14th and 15th century. However, the size of the market square laid out in Limanowa is definitely beyond the average. While almost a half of medieval Polish market squares covered the area of approximately 3 'wężyska' i.e. app. 0.6 ha, the market square in Limanowa was over 1.5 times larger. Almost identical is the size of the market square in Myślenice and Lanckorona in Lesser Poland[36]. Among others, the areas of market squares in the following towns also approximate 1 ha: Stary Sącz, Osiek Jasielski, Dębica, Lubaczow, Krosno, Ropczyce and Rybaczow[37]. Despite such a size, the ratio of its area enlarged by the system of internal streets to the general area occupied by the orthogonal, regular part of the town represents the same constant quotient – 1:3. Identical proportions of the above mentioned components can be found in many Polish towns established in the period of high Middle Ages[38].

The reconstruction of the foundation layout of Limanowa presented here should not be treated as the one and final version of the town layout at that period. Because it was based on hypothetical dimensions of settlement plots, such is the character of the reconstruction itself and as such it ought to be treated as a contribution to further research.

BIBLIOGRAFIA

[1] Berdecka A. Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370). Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej 1982;LV.

[2] Bujak F. Limanowa, miasteczko powiatowe w zachodniej Galicji. Stan społeczny i gospodarczy. Kraków, 1902.

[3] Kiryk F. Rozwój urbanizacji Małopolski XIII--XIV w., Województwo krakowskie (powiaty południowe). Kraków, 1985.

[4] Krasnowolski B. Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze Ziemi Krakowskiej w XIII i ZIV wieku. Część I. Miasta Ziemi Krakowskiej chronologia procesów osadniczych i typologia układów urbanistycznych. Kraków, 2004.

[5] Limanowa. Dzieje miasta, tom I (1565–1945). Kiryk F. (red.), Kraków, 1999.

[6] Malczewski J. Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku. Rzeszów, 2006.

[7] Pudełko J. Próba pomiarowej metody badania planów niektórych miast średniowiecznych w oparciu o zagadnienie działki. Kwartalnik Architektury i Urbanistyki 1964;1.

[8] Semkowicz W. Drużyna i Śreniawa. Studium heraldyczne. Kwartalnik Historyczny 1900;14.

[9] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W. (red.), tom V, Warszawa, 1884.

[10] Słownik historyczno geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu. Część II, z. 1, hasła: Ilmanowa Nowa, Ilmanowa Stara.

[11] Stamirski H. Rozmieszczenie punktów osadniczych Sądecczyzny w czasie (do 1572 r.) i przestrzeni. Rocznik Sądecki 1965;6.

[12] Wojas A. Początki Limanowej. Małopolskie Studia Historyczne, 1965;8(3/4).

[1] W. Semkowicz, *Drużyna i Śreniawa. Studium heraldyczne*, Kwartalnik Historyczny, t. 14/1900, s. 211 i nast.

[2] F. Bujak, *Limanowa, miasteczko powiatowe w zachodniej Galicji. Stan społeczny i gospodarczy*, Kraków 1902, s. 8–12.

[3] H. Stamirski, *Rozmieszczenie punktów osadniczych Sądecczyzny w czasie (do 1572 r.) i w przestrzeni*, Rocznik Sądecki, t. 6/1965, s. 13 i 41.

[4] A. Wojas, *Początki Limanowej*, Małopolskie Studia Historyczne, t. 8/1965, z.3/4, s. 91–102.

[5] F. Kiryk, *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XIV w. Województwo krakowskie (powiaty południowe)*, Kraków 1985, s. 124–126.

[6] J. Rajman, *Osadnictwo średniowieczne i stosunki własnościowe* [w:] *Limanowa. Dzieje miasta, tom I, 1565–1945*, pr. zb. pod red. F.Kiryka, Kraków 1999, s. 53–54.

[7] J. Kurtyka, hasła: *Ilmanowa Nowa*; *Ilmanowa Stara* [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, Część II, z.1, s. 163–169.
[8] J. Rajman, *Osadnictwo*…, op. cit., s. 58.
[9] F. Kiryk, *Rozwój*…, s. 125; zob. też F. Leśniak, *Lokacja miasta i jego dziedzice* [w:] *Limanowa. Dzieje*…, op. cit., s. 69.
[10] Tekst tego przywileju opublikował A.Wojas w pracy *Początki*…, op. cit., s. 100–102.
[11] O przydatności dawnych map i planów do celów związanych z rekonstrukcją układów przestrzennych miast średniowiecznych.piszą między innymi: J. Pudełko, *Próba pomiarowej metody badania planów niektórych miast średniowiecznych w oparciu o zagadnienia działki*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, z.1/1964; St. Golachowski, J. Pudełko, *O analizie metrologiczno-geometrycznej planów osiedli średniowiecznych*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, T.VIII, z.3–4/1963, s. 287; J. Malczewski, *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI w.*, Rzeszów 2006, s. 50, s. 3–5; S. Kołodziejski, *Kierunki rozwoju przestrzennego Krościenka nad Dunajcem w okresie średniowiecza (uwagi polemiczne)*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, T. XIX/1985, s. 87–86.
[12] *Mieg Karte des Konigreichs Galizien und Lodomerien*. Fragment austriackiej mapy sztabowej z naniesionym układem przestrzennym Limanowej. Mapa sporządzona przez płk. Siegera i ppłk. Miega w latach 1779–1783 w skali 1:28 800; oryginał w Kreiegsarchiv w Wiedniu.
[13] Austriacka mapa szabatowa Galicji i Bukowiny z lat 1861–1864 sporządzona w skali 1:28 800, oryginał mapy w Kiergsarchiv w Wiedniu; źródło http://mapire.eu.
[14] Plan katastralny miasta Limanowa z połowy XIX wieku. Oryginał planu w Kreigsarchiv w Wiedniu, przerys planu ze zbiorów Katedry Historii Architektury, Urbanistyki i Sztuki Powszechnej IHAiKZ PK.
[15] Są to parcele oznaczone numerami: 550 i 551/1 oraz 421/1 i 423.
[16] A. Berdecka, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Studia i materiały z historii kultury materialnej, t. LV/1982, s. 71.
[17] J. Malczewski, *Miasta*…, op. cit., s. 281–284, tabela nr 3.
[18] W latach 1680–1699 przy rynku wg znanych nam źródeł miało stać nie mniej niż 25 domów, por. *Limanowa. Dzieje miasta*, Tom I, *1565–1945*, pr. zb. pod red. F. Kiryka, Kraków 1999, s. 126.
[19] *Limanowa*…, op. cit., s. 290.
[20] Por. mapa Miega i austriacki plan sztabowy z lat 1861–1864.
[21] M. Książek, *Zarys budowy miast średniowiecznych w Polsce do końca XV wieku. Skrypt dla studentów Wyższych Szkół Technicznych do przedmiotu Historia Urbanistyki*, Politechnika Krakowska, Kraków 1992, s. 69.
[22] Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej APKr)., AD., rps 94, s. 210.
[23] Tamże.
[24] APKr., AD., rps 94, s.181; zob. też M. Książek, *Zarys*…, op. cit., s. 81–82.
[25] Były to ulice: ku Dworowi wzmiankowana w roku 1594 zwana także Starowiejską (1622), ul. Mordarska (1621) oraz Sądecka (1626) [w:] *Limanowa*…, s. 108.
[26] O takim ustawieniu zabudowy mieszkalnej świadczy wzmianka pochodząca ze *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod red. Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego i Władysława Walewskiego, tom V, 1884, s. 232.
[27] *Słownik historyczno-geograficzny* …, s. 167.
[28] *Limanowa*…, s. 187.
[29] Biblioteka Jagiellońska, rps 5043, k. 318.
[30] Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, AvCap., rps 5, k. 21.
[31] *Słownik historyczno-geograficzny* …, s. 167.
[32] Tamże, s. 166.
[33] *Limanowa*…, s. 108.
[34] *Limanowa*…, s. 146–147; APKr., IT, rps 230 s. 75.
[35] Browar na Kamieńcu, APKr., AD, rps 94, s. 210; dom zajezdny przy browarze usytuowanym na krańcu ul. Starowiejskiej, *Limanowa*…, s. 134; tzw. „dom pański" wzmiankowany w latach 1683–1753 z ogrodem przy ulicy Krakowskiej, *Limanowa*…, s. 138 oraz dom wedle kościoła i tzw. „Hajduczkowski", *Limanowa*…, s. 138.
[36] Zob. R. Malik, *Średniowieczne lokacje miejskie nada Rabą. Myślenice. Ze studiów nad budową o kształtem miasta lokacyjnego*, Wiadomości Konserwatorskie 20/2006 s. 40–44; B. Krasnowolski, *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze Ziemi Krakowskiej w XIII i XIV wieku*, Część I. *Miasta Ziemi Krakowskiej chronologia procesów osadniczych i typologia układów urbanistycznych*, Kraków 2004, s. 188–191, tabela 10.
[37] B. Krasnowolski, *Lokacyjne*…, s. 188–199; J. Malczewski, *Miasta*…, s. 251–253, tabela nr 2.
[38] M. Książek, *Zarys*…, s. 67–69.

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie o kształt, wielkość oraz zasady konstrukcji planu miasta lokacyjnego w Limanowej. Przeprowadzone w ostatnim czasie przez autora badania nad parametrami metrycznymi działek siedliskowych w ramach strefy przyrynkowej wyżej wymienionego ośrodka pozwalają zakładać, że forma przestrzenna lokowanego tu miasta nawiązuje do rozwiązań powszechnie stosowanych przy budowie miast lokacyjnych doby dojrzałego średniowiecza. Oparto ją na w miarę regularnym, zgeometryzowanym planie, którego podstawą był z jednej strony centralnie usytuowany rynek, z drugiej zaś – ujednolicona pod względem powierzchni i wymiarów, powtarzalna działka siedliskowa o wielkości 60 × 150 stóp.

Abstract

This article attempts to answer the question about the shape, size and principles of constructing a plan of the chartered town in Limanowa. The research on metric parameters of settlement plots within the market zone of the above mentioned centre, recently carried out by the author, allow for assuming that the spatial form of the chartered town alludes to the solutions commonly applied when building chartered towns during the high Middle Ages. It was laid out on a fairly regular geometrised plan based, on the one hand, on the centrally located market square, while on the other on a recurring settlement plot measuring 60 × 150 feet – uniform regarding its area and size.